

การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

Development of Local Wisdom for Tourism Promotion of Noen Maprang
District, Phitsanulok Province

พระครูรัตนสุตาภรณ์ (ธีรเดช โพธิ์ทอง)¹ และพระราชรัตนสุธี (ขวัญรัก เกษรบัว)²
Phrakrurattanasutaphorn (Teeradet Photong) and Phrarajrattanasudhi (Khaunrak
Gaesonbau)

Received: October 29, 2022

Revised: December 21, 2022

Accepted: December 23, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก 2) ส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และ 3) สร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 40 คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน ใช้เทคนิควิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย บ้านน้ำปาด บ้านมุงเหนือ บ้านลำภาศ บ้านหัวเขา และบ้านผารังหมี ซึ่งเป็นชุมชนในที่ราบหุบเขา ผู้คนส่วนใหญ่เป็นชาวอีสานอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานร่วมกับชาวภาคกลาง วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาจึงคล้ายกับชาวอีสาน ผลิตภัณฑ์ชุมชนส่วนใหญ่ผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งมีมะม่วงเป็นวัตถุดิบสำคัญและมีชื่อเสียงอย่าง

¹⁻² วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช; Buddhachinaraj Buddhist College

มาก 2) การส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก มีแนวทางหรือขั้นตอนการส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่ การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ และการถ่ายทอดความรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ให้สมบูรณ์และเป็นระบบ และ 3) ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของอำเภอเนินมะปราง ทรัพยากรการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปราง ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอเนินมะปราง ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปราง และเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง

คำสำคัญ: การพัฒนาชุดความรู้, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ส่งเสริมการท่องเที่ยว, อำเภอเนินมะปราง

Abstract

The purposes of the research article were 1) to study the context and local wisdom that had the potential to promote tourism in Noen Maprang District Phitsanulok Province; 2) to promote and develop local wisdom knowledge to promote tourism in Noen Maprang district Phitsanulok Province; and 3) to create local wisdom knowledge to promote tourism in Noen Maprang District, Phitsanulok Province. It was a qualitative research by semi-structured in-depth interviews with 40 key informants and focus group discussions with 10 experts using content analysis techniques. The research findings were as follows: 1) the context and local wisdom that had the potential to promote tourism in Noen Maprang District, Phitsanulok Province consisted of Ban Nam Pad, Ban Mung Nuea, Ban Lam Phat, Ban Hua Khao, and Ban Pha Rang Mee which were communities in the valley plains. Most people were Isan immigrants to settle together with people in the central region, so their culture, traditions and wisdom were similar to Isan people. Most community products were produced from natural resources available in the communities which had mangoes as an important raw material and were very famous; 2) promoting development of local wisdom knowledge to promote tourism in Noen Maprang

District, Phitsanulok Province had guidelines or procedures to promote development of local wisdom knowledge to promote tourism, namely knowledge determination, knowledge acquisition, knowledge sharing, knowledge storage, and knowledge transfer to develop local wisdom knowledge to promote tourism in Noen Maprang District, Phitsanulok Province and; 3) local wisdom knowledge to promote tourism in Noen Maprang District, Phitsanulok Province consisted of the history, tourism resources, the important local wisdom, and products from local wisdom of Noen Maprang District as well as community tourism routes in Noen Maprang District.

Keywords: Knowledge Development, Local Wisdom, Tourism Promotion, Noen Maprang District

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ร่ำรวยด้วยประเพณีวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติมาช้านาน และด้วยกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ที่ขับเคลื่อนให้ผู้คนสามารถเดินทางด้วยความสะดวกรวดเร็ว ส่งผลต่อการเป็นจุดหมายหมายในการท่องเที่ยวของประชาคมโลกมานับกว่า 50 ปี โดยในปี พ.ศ. 2562 ก่อนการเกิดวิกฤตไวรัสโควิด-19 ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวต่างชาติรวมทั้งหมด 3.06 ล้านล้านบาท เป็นประเทศที่รายได้จากนักท่องเที่ยวมากที่สุดในภูมิภาค โดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในไทย 39.77 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 12 ของ GDP ปฏิเสธไม่ได้ว่าการดำรงอยู่ของกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลต่อความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศมาอย่างยาวนาน ในด้านการส่งเสริมศักยภาพเศรษฐกิจการท่องเที่ยวในระดับฐานรากนั้น ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) ได้กำหนดกรอบด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ที่มุ่งเน้นการพัฒนาภาคการผลิตและบริการให้สามารถแข่งขันได้เกิดความยั่งยืน ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและมีรายได้ที่ดีขึ้น รวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืนมีแนวทางเสริมสร้างขีดความสามารถการแข่งขันในเชิงธุรกิจของภาคบริการ เพื่อตอบสนองต่อโจทย์ การพัฒนารองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ (ราชกิจจานุเบกษา , 2561)

องค์กรภาครัฐได้มีแนวทางในหลักการสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยได้ยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิต ภาพการผลิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรมโดยกำหนดเป้าหมายทั้งในด้านรายได้ ความเป็นธรรม การลดความเหลื่อมล้ำ ที่มุ่งเน้นสร้างรายได้และความเจริญความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ โดยให้ภาคเอกชนและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการร่วมกับภาครัฐ เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เพื่อสนับสนุนส่งเสริมยกระดับผลิตภัณฑ์และพัฒนาช่องทางการตลาดที่หลากหลาย เพื่อให้สามารถจำหน่ายได้และมุ่งปรับตัวสู่การค้าแบบสากล (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) หนึ่งในแนวคิดดังกล่าวของภาครัฐเพื่อสนองโจทย์ดังกล่าวนั้น พบว่าการพัฒนาชุมชนได้ริเริ่มแนวคิดนวัตกรรมวิถีในการจัดการชุมชน เพื่อให้มีศักยภาพพร้อมรองรับการเป็นเจ้าบ้านที่ดี ชวนกันคิดชวนกันทำผลิตสินค้าและบริการ รวมทั้งมีการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวระดับชุมชนที่มีเสน่ห์ดึงดูดและมีคุณค่าเพียงพอให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือน เพื่อกระจายรายได้ให้คนในชุมชนอันเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 ซึ่งเป็นแนวคิดที่น่าสนใจและประสบความสำเร็จในบางพื้นที่มาโดยลำดับ

อย่างไรก็ดี นับจากการเกิดวิกฤตการระบาดทั่วของไวรัสโคโรนา พ.ศ. 2562-2563 ที่เกิดการระบาดทั่วโลกที่กำลังดำเนินไปของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โดยมีสาเหตุมาจากไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่เริ่มต้นขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 และประเทศไทยเริ่มในเดือนกุมภาพันธ์ อันนำมาสู่การประกาศตรับนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศและจำกัดการเดินทางท่องเที่ยวของผู้คนเป็นเวลาหลายเดือนในกลางปี พ.ศ. 2563 (ราชกิจจานุเบกษา, 2563) เพื่อสนองต่อการป้องกันการดำเนินของโรคดังกล่าว ทำให้ส่งผลกระทบต่อแนวคิดนวัตกรรมวิถีในการจัดการชุมชน เพื่อให้มีศักยภาพพร้อมรองรับเป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจจากภาคบริการที่ประสบกับวิกฤตภาคบริการและทำให้ขาดรายได้ไปจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจโดยมุ่งเน้นการท่องเที่ยวในรูปแบบเดิมไม่ประสบผลสัมฤทธิ์เท่าที่ควรภายใต้วิกฤตที่มีการจำกัดการเคลื่อนย้ายของผู้คน แต่จากการรายงานผลการแพร่ระบาดของโรคในประเทศไทยดังกล่าวในกลางปี พ.ศ. 2563 ประเทศไทยอยู่ในจุดที่ได้รับการยอมรับเรื่องการป้องกันโรคระบาดจากนานาชาติ และวิถีชุมชนชนบทเป็นส่วนหนึ่งที่โอภาไกรฐานของการดำเนินไปของเศรษฐกิจในฐานรากภายใต้วิกฤต ทำให้พบว่าจุดแข็งของชุมชนบนฐานของการใช้ความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในชนบทไทยทั้งในด้านวัฒนธรรม ประเพณี การสร้างอัตลักษณ์ ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับ

สิ่งเหนือธรรมชาติ สามารถปรับตัวเรียนรู้เพื่อการอยู่รอดทั้งของบุคคลชุมชนและสังคม จึงแสดงได้ ประจักษ์ชัดว่าภายใต้วิกฤติทั้งทางเศรษฐกิจหรือสาธารณสุข ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงและอยู่รอดของชุมชนไทย

ดังนั้น ภายใต้ปรากฏการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่าในพื้นที่อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นพื้นที่อำเภอรอยต่อกับจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดพิจิตรนั้น มีตัวอย่างของชุมชนที่สามารถบริหารจัดการจนอยู่รอดได้ภายใต้วิกฤติดังกล่าว อีกทั้งบริบทพื้นที่ยังมีความหลากหลายมีทั้งอุทยานแห่งชาติ แหล่งท่องเที่ยวและจุดแข็งด้านภูมิปัญญาวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่สำคัญอำเภอหนึ่งของจังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลกมาศึกษา โดยเริ่มจากการพัฒนาชุดองค์ความรู้ เพื่อนำความรู้ที่กระจายอยู่ในบริบทต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งบุคคลหรือเอกสาร (Tacit Knowledge) มาพัฒนาให้เป็นระบบ และให้มีสภาพเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดเจน (Explicit Knowledge) เป็นชุดความรู้ หรือการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) เพื่อให้สามารถเข้าถึงได้ และสามารถนำไปพัฒนา ต่อยอด เพื่อการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้เกิดการพัฒนาคู่มือความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก อันเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านวิชาการ ค้นหาคัญภาพ และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ของอำเภอเนินมะปรางจังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนอย่างแท้จริงต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยโครงการนี้เป็นส่วนหนึ่งภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง นวัตกรรมของชุมชนภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นการทำโครงการวิจัยที่มีผลจากการต่อยอดงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาเส้นทาง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ที่พบว่า อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลกมีส่วนร่วมในการวางแผน รับผิดชอบในบทบาท และหน้าที่ต่าง ๆ ของหมู่บ้าน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ที่มีอาชีพเกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพร เพื่อการรักษาโรค และทักษะในเรื่องต่าง ๆ คนในชุมชนมีความสามารถในการสื่อสารถ่ายทอดเรื่องราว ประสบการณ์ในพื้นที่ของตนเอง ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความตระหนักในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ทว่ายังขาดการรวบรวมและจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ โดยมุ่งเน้นศึกษาความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมภูมิปัญญา รวมถึงประเพณีที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน เพื่อนำไปสู่การยกระดับทุนทั้งที่อยู่ในตัวคน และกระจายอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ ให้รวบรวมเป็นหมวดหมู่ และง่ายต่อการบริหารจัดการของภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การศึกษาของเยาวชนในสถานศึกษา

ประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างความรักและหวงแหนวัฒนธรรมชาติพันธุ์วรรณนาในท้องถิ่นของตน ที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาเพื่อต่อยอดการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์และผลิตโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนผลักดันให้ภาครัฐขับเคลื่อนเป็นนโยบายสาธารณะ และสร้างแผนที่บูรณาการท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอย่างทั่วถึง ที่ส่งเสริมการขับเคลื่อนโครงการ OTOP นวัตกรรมของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
3. เพื่อสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง อาทิ หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน ชุมชน องค์กร/สถาบันการศึกษา ในพื้นที่

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (In-depth Interview Semi-Structure) ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้แทนเครือข่ายที่เข้าร่วมเป็นแกนนำในการสืบค้นภูมิปัญญา และต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน จำนวน 40 คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ซึ่งมีนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิรวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 10 คน ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (In-depth Interview Semi-Structure) และเทคนิคการสนทนา

กลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นหลัก เมื่อผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลและดำเนินการตรวจสอบข้อมูลแล้ว จากนั้นผู้วิจัยได้พัฒนาชุดความรู้ โดยการแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ จัดเก็บความรู้และถ่ายทอดความรู้ แล้วได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation)

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จากเอกสารและการศึกษาเชิงคุณภาพ ผลการวิจัย ดังนี้

1. สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย 5 พื้นที่ ดังนี้

1.1 สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านน้ำปาด หมู่ที่ 2 ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ตั้งอยู่บริเวณเนินเขาที่มีลำคลองพาดผ่านและมีป่าปกคลุมหนาแน่น ชาวบ้านที่นี่ส่วนใหญ่อพยพมาจากอำเภอ นครไทย และเพชรบูรณ์ บ้านน้ำปาดเป็นชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิมและมีประชากรที่ย้ายมาจากนครไทยและเพชรบูรณ์ ที่นำวัฒนธรรมพื้นถิ่นติดตัวมาด้วย พร้อมกับชาวบ้านที่นี่มีศรัทธาที่เหนียวแน่นต่อพระพุทธศาสนา และมีหลักธรรมเป็นแก่นในการยึดเหนี่ยวจิตใจและหล่อหลอมความเป็นชุมชน ทำให้ประเพณีที่เกี่ยวข้องและยึดโยงกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา บ้านน้ำปาดมีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรสู่ผลิตภัณฑ์ชุมชนอันทรงคุณค่าทั้งด้านอาหารและหัตถกรรม ได้แก่ หมวกสานไม้ไผ่ กล้วยดอกไม้ออบเนย โตก พวงกุญแจบ้าน ไคไฟไม้ไผ่ กระเป๋าผ้าดิบไผ่สาน กล้วย 3 ถดู น้ำพริกป่า ผาชีตอกพิกุล และแยมกล้วย

1.2 สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านมุงเหนือ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ผู้คนส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวบ้านที่อพยพมาจากนครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ชาวบ้านมุงเหนือมีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงอาศัยธรรมชาติและทำการเกษตรกรรม ประเพณีและความเชื่อจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและธรรมชาติเป็นหลัก ชาวบ้านที่นี่จึงมีความเชื่อในเรื่องของเจ้าพ่อ เจ้าป่าเจ้าเขา ที่นี่จึงมีประเพณีเลี้ยงเจ้าพ่อ ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนที่สำคัญของบ้านมุงเหนือ ได้แก่ ข้าวหมากน้ำมะม่วงแม่แก่นีตรูปค้างคาว กล้วยเบรคแตกกบเลย ข้าวตากทอดหน้ามะม่วง แหนมพริกป่า พริกป่าคั่วแห้ง มันเบรคไม่อยู่ ไข่กรอกอีสานโรยชีสเบอร์รี่ ไม้nardเพื่อสุขภาพ และดอกไม้สวรรค์พระประจำวันเกิด

1.3 สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านลำภาศ หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านมุง อำเภอนีนะมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า เป็นที่ราบลุ่มมีภูเขาล้อมรอบ ชาวบ้านได้พัฒนามาทำสวนมะม่วงกันมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณรอบ ๆ ภูเขาถ้าม่วง และเนื่องจากบ้านลำภาศไม่ได้เป็นชุมชนดั้งเดิมแต่เป็นชุมชนที่เกิดจากการอพยพของคนหลายพื้นที่เข้ามาอยู่ร่วมกัน ทำให้ต้นทุนทางวัฒนธรรมของที่นี่ค่อนข้างมีความหลากหลายและความหลากหลายที่มาาร่วมกันได้อย่างลงตัวแบบนี้จึงเป็นอีกเสน่ห์ของบ้านลำภาศที่ไม่เหมือนกับหมู่บ้านใด ผลผลิตภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนที่สำคัญของบ้านลำภาศ ได้แก่ มะม่วงอบแห้ง มะม่วงหิวกวน น้ำมะม่วงเลมอนเนด แยมมะม่วงสด มะม่วงมันทุกเม็ด เค้กมะม่วงผสมเนื้อมะม่วง ลูกอมมะม่วงกวนสับปะรด ขนมบัวหิมะไส้มะม่วงกวน ขนมไหว้พระจันทร์ไส้มะม่วงกวน และเข็มกลัดที่ระลึกบ้านลำภาศ

1.4 สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านหัวเขา หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านมุง อำเภอนีนะมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีภูเขาล้อมรอบ ชาวบ้านที่นี่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในการทำนาและทำไร่ ชาวบ้านที่นี่มีต้นทุนทางวิถีชีวิตที่พึ่งพิงอิงอาศัยอยู่กับป่าคนในหมู่บ้านจึงช่วยกันดูแลและรักษาเป็นอย่างดี ประกอบกับกรมอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืชได้ตั้งพื้นที่รอบ ๆ เขาหัวโค้งให้เป็น “เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาท่าพล” ทำให้หมู่บ้านนี้ยังมีเสน่ห์เพราะการได้มาเยือนที่นี่ก็เหมือนกับการทำให้นักท่องเที่ยวได้ลองใช้ชีวิตที่ติดเขาและเข้าไปค้นหาเสน่ห์ของถ้ำที่มีอยู่มากมายที่บ้านหัวเขา ผลผลิตภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนที่สำคัญของบ้านหัวเขา ได้แก่ ทอฟฟี่มะม่วงกวน ทอฟฟี่กล้วยกวน มะม่วงหิวกวนเคี้ยวเพลิน มะม่วงทอดรสลาบ มะม่วงทอดรสตั้มยำ ข้าวเกรียบมะม่วง ส้มแผ่นทองหยิบ ซอสมะม่วงสารพัดจิ้ม ทุ่งผ้ารักขโลก ไม้กวาดทางมะพร้าวแพนซี และมะม่วงเคลือบช็อคโกแลต

1.5 สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านผาเรียง หมู่ที่ 3 ตำบลไทรย้อย อำเภอนีนะมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากภาคอีสาน เช่น จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดยโสธร จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดอุบลราชธานี บ้านผาเรียงเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่ล้อมรอบด้วยภูเขาหินปูนที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และวิถีชีวิตของคนอีสาน หมู่บ้านมีความเข้มแข็งคนในหมู่บ้านอาศัยอยู่แบบเรียบง่าย โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการชีวิตประจำวัน บ้านผาเรียงจึงเป็นสถานที่ดูงานที่หน่วยงานจากหลายภาคส่วนเข้ามาศึกษาดูงาน ผลผลิตภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวหอมสุตใจ ผ้าทอมัดหมี่ไหมประดิษฐ์ ผ้าฝ้ายทอมือ ผ้าขาวม้าทอมือ แยมพุดสมุนไพร สบู่สมุนไพร เสื่อกกลายดั้งเดิม มะม่วงกวน สมุดโน้ตปกผ้าขาวม้า ไม้กวาดทางมะพร้าว ไชริบมะปราง ไชริบมะม่วง กระเป๋ผ้า และปุยมูลไส้เดือน

2. การส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า มีแนวทางหรือขั้นตอนการส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้

2.1 การกำหนดความรู้หรือการจัดการความรู้ เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปรางจากโครงการ OTOP นวัตกรรม ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย จำนวน 5 ชุมชน ได้แก่ บ้านน้ำปาด บ้านมุงเหนือ บ้านลำภาศ บ้านหัวเขา และบ้านผาเรียงหมี่ โดยมีแนวทางในการกำหนดความรู้ซึ่งกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสารมาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้นักท่องเที่ยวหรือบุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาไปต่อยอดทางด้านต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้ชุมชนมีความสามารถในการแข่งขันทางด้านการท่องเที่ยวชุมชนสูงสุด

2.2 การแสวงหาและได้มาซึ่งความรู้ การแสวงหาและได้มาซึ่งความรู้หรือข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสู่ความเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยสัมภาษณ์ในประเด็นองค์ความรู้ของภูมิปัญญา จุดเด่นอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าของภูมิปัญญา ลักษณะของภูมิปัญญาและการถ่ายทอด สภาพการดำรงอยู่ของภูมิปัญญา และความคิดเห็นเกี่ยวกับการต่อยอดภูมิปัญญาในอนาคต

2.3 การแลกเปลี่ยนความรู้ มีการนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาสรุปและนำเสนอในการสนทนากลุ่มเพื่อการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย หรือ Stakeholders ซึ่งผู้วิจัยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และหาข้อสรุป จากแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง จากแนวทางการพัฒนาที่สังเคราะห์ขึ้นจากผลการวิจัย เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ หาลักษณะร่วม และข้อสรุปรูปแบบ การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน โดยนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิรวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

2.4 การจัดเก็บความรู้ คณะผู้วิจัยได้ทำการจัดทำเอกสาร “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” ขึ้นมา เป็นที่รวบรวมความรู้เรื่องราวความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมภูมิปัญญา รวมถึงประเพณีที่สืบทอดมา

อย่างยาวนาน เพื่อนำไปสู่การยกระดับทุนทั้งที่อยู่ในตัวคน และกระจายอยู่ในสถานที่ต่างๆ ให้รวบรวมเป็นหมวดหมู่ และง่ายต่อการบริหารจัดการของภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การศึกษาของเยาวชนในสถานศึกษา ประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างความรักและหวงแหนวัฒนธรรมชาติ พันธุ์พรรณในท้องถิ่นของตน ที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาเพื่อต่อยอด การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ และผลิตโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนผลักดันให้ภาครัฐขับเคลื่อนเป็น นโยบายสาธารณะ และสร้างแผนที่บูรณาการท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่สามารถ พัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอย่างทั่วถึง

2.5 การถ่ายทอดความรู้ เป็นการเรียกกระบวนการแบ่งปันความรู้ถูกถ่ายทอดจาก คนหนึ่ง ไปยังอีกคน กลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่ม หรือจะเป็นจากองค์กรหนึ่งไปยังอีกองค์กร กล่าวคือเป็น การถ่ายทอดความรู้จากผู้รู้ไปยังผู้ที่ต้องการความรู้ หรือการได้มาซึ่งความรู้ของผู้ที่ต้องการความรู้ ในงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” คณะผู้วิจัยได้จัดทำเอกสาร “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการ ท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” เพื่อเป็นที่รวบรวมองค์ความรู้และถ่ายทอดความรู้ ประวัติความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่น วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประเพณี รูปแบบผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม และโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

3. ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัด พิษณุโลก พบว่า

3.1 ประวัติความเป็นมาของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า พื้นที่ของ อำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า ห่างไกลจากผู้คน แต่จะมีเพียงผู้ มีอาชีพนายพรานที่เข้ามาล่าสัตว์และหาของป่า ต่อมา มีกลุ่มคนจากอำเภอนครไทย อำเภอด่านซ้าย และอำเภอหล่มสัก อพยพย้ายถิ่นฐานเดิมเข้ามาตั้งรกรากบริเวณบ้านชมพู บ้านมุง บ้านวังโพรง บ้านไทรย้อย จากนั้นก็ขยายขยายที่ทำกินไปที่บ้านวังยาง บ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก และบ้านเนินมะปราง ในที่สุด โดยตัวอำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ตั้งมาประมาณ 50 ปี ปัจจุบันอำเภอเนิน มะปรางมีเนื้อที่ประมาณ 11,029.55 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอเนินมะปราง สภาพทั่วไปเป็นพื้นที่ราบชายเขา ไม่มีแหล่งต้นน้ำลำธาร ซึ่งในฤดูแล้งมักจะเกิดการขาดแคลนน้ำใน การอุปโภคบริโภค เป็นพื้นที่ราบชายเขา ร้อยละ 55.23 และเป็นพื้นที่ภูเขา ร้อยละ 44.77 ตาราง กิโลเมตร ท้องที่อำเภอเนินมะปราง ประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 8 แห่ง ได้แก่ เทศบาล ตำบลเนินมะปราง เทศบาลตำบลไทรย้อย เทศบาลตำบลบ้านมุง องค์การบริหารส่วนตำบล

ชมพู่ องค์การบริหารส่วนตำบลวังโพร่ง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก องค์การบริหารส่วนตำบลเนินมะปราง และองค์การบริหารส่วนตำบลวังยาง

3.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า อำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า ห่างไกลจากผู้คน ลักษณะภูมิประเทศประมาณร้อยละ 45 เป็นภูเขาหินปูนอายุกว่า 300 ล้านปี มีถ้ำอยู่มากมาย ซึ่งตัวอำเภออยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดพิษณุโลกประมาณ 68 กิโลเมตร มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว เช่น เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาท่าพล ซึ่งเป็นภูเขาหินปูน มีหน้าผาสูงชันเว้าแหว่งอันเกิดจากการกัดเซาะของน้ำฝนนับหลายล้านปี เกิดเป็นถ้ำต่าง ๆ มากมายทั่วบริเวณ ได้แก่ ถ้ำนเรศวร ถ้ำเรือที่มีหินงอกหินย้อยสวยงาม ถ้ำลอด ซึ่งสามารถเดินทะลุไปยังอีกด้านหนึ่งของภูเขาได้ ยังพบซากดึกดำบรรพ์ของหอยและปะการัง เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นท้องทะเลมาก่อน และยังมีภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์รูปมือคนบนเพิงผาหิน และอักษรญี่ปุ่นโบราณสลักบนก้อนหิน พรรณไม้และร่องรอยสัตว์ป่าต่าง ๆ ที่มักพบระหว่างทางเดินเท้าศึกษาธรรมชาติ เหมาะแก่การทัศนศึกษาเชิงนิเวศ นอกจากนี้ ยังสามารถชมฝูงค้างคาวที่บินออกหากินยามเย็น เป็นสายยาวสวยงามนับล้านตัวที่บ้านมุง อำเภอเนินมะปราง

ชาวอำเภอเนินมะปรางมีรูปแบบวัฒนธรรมประเพณีที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมลาว/อีสานกับวัฒนธรรมไทยภาคกลาง ซึ่งมีรูปแบบประเพณีที่น่าสนใจ เช่น ประเพณีการไหว้เจ้าพ่อแสนเมือง ซึ่งจัดในวันอังคารข้างขึ้นของเดือนแปด ก่อนวันเข้าพรรษา 1 สัปดาห์ ประเพณีนี้ชาวบ้านเรียกว่า “การเลี้ยงเจ้าบ้าน” ประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง ประเพณีของอำเภอเนินมะปรางถือว่าการทำบุญด้วยการถวายต้นผึ้ง เป็นบุญกุศลสูงส่ง การทำปราสาทผึ้งมีการพัฒนารูปแบบลดทอนองค์ประกอบให้วิจิตรพิสดารยิ่งขึ้น เพื่อถวายแด่องค์พระพุทธรเจ้า ประดับตกแต่งมีทั้งแบบหล่อแกะลาย และแบบติดพิมพ์สมัยใหม่

3.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ที่สำคัญได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านผ้าทอ ประกอบด้วย ภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ลายขอมะปราง ของชุมชนบ้านผาไร่หมี ตำบลไทรย้อย มีการทอผ้ามัดหมี่พื้นเมืองลายขอมะปรางที่ต่อยอดความคิดจากสิ่งใกล้ตัวมาเป็นลายผ้าทอที่มีคุณค่าและสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ภูมิปัญญาการผลิตผ้าย้อมสีธรรมชาติของหมู่บ้านซำร้าง แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งวิถีธรรมชาติที่ใช้ย้อมสีเส้นใยส่วนใหญ่ ได้มาจากการเก็บรวบรวมวัตถุดิบหรือพันธุ์ไม้ป่าที่มีหรือเกิดขึ้นเองในธรรมชาติตามความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการถนอมอาหาร ประกอบด้วย ภูมิปัญญาการทำมะม่วงกวนหรือส้มลิ้ม มะม่วงเป็นพืชเศรษฐกิจของชาวอำเภอเนินมะปรางมานานแล้ว และปลูกกันเป็นจำนวนมาก เมื่อมะม่วงสุก ส่งขายไม่ทันหรือรับประทานไม่ทัน ชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งมีทั้งเด็กและผู้สูงวัยก็จะช่วยกันกวนมะม่วงถนอมอาหาร และส่งขายสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตมะม่วงที่ราคาตกต่ำในขณะนี้ เนื่องจากผลผลิตออกสู่ตลาดมากเกินไป ขณะเดียวกันก็สามารถสร้างงานให้คนในพื้นที่ ภูมิปัญญาการทำซาลาเปาไส้มะม่วง หากมะม่วงเหลือจากการส่งขาย และสุกงอมเต็มที่ ทำได้อย่างดีก็แค่ส้มแผ่นหรือส้มลิ้ม แต่ได้เกิดภูมิปัญญาโดยการนำเนื้อมะม่วงสุกมากวนปรุงรสให้ออกหวาน เพื่อใส่ไปเป็นไส้ในซาลาเปา ส่วนใหญ่จะใช้น้ำดอกไม้มะม่วงเพราะเวลาสุกงอมจะหวานฉ่ำมาก โดยมีกลุ่มแม่บ้านบ้านคลองซั้บรัง ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง เป็นผู้ผลิต

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอเสื่อกก มีความสืบเนื่องจากชาวเนินมะปรางส่วนใหญ่ในอดีตอพยพมาจากภาคอีสานและนำภูมิปัญญาการทอเสื่อกก การทำผ้ามัดหมี่มาจากบรรพบุรุษ โดยใช้ต้นกกที่ขึ้นเองตามคลองหนองบึงมาทำเป็นเสื่อกก แต่ปัจจุบันมีการปลูกต้นกกไว้ในแต่ละบ้านด้วย ชุมชนที่มีชื่อเสียงในการทอเสื่อกก คือ ชุมชนบ้านผารังหมี่

3.4 ผลผลิตภัณฑจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก อำเภอเนินมะปรางมีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรสู่ผลิตภัณฑ์ชุมชน ความคิดสร้างสรรค์ที่ชาวบ้านในอำเภอเนินมะปรางใช้สิ่งที่มีธรรมชาติมอบให้มาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์อันทรงคุณค่าทั้งด้านอาหารและหัตถกรรมที่พร้อมจะให้นักท่องเที่ยวได้ลิ้มลอง ซึ่งมีความหลากหลายตามกลุ่มชุมชนซึ่งมีชาติพันธุ์บรรพบุรุษที่แตกต่างกัน เช่น ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านน้ำปาด ได้แก่ หมวกสานไม้ไผ่ กล้วยดอกไม้อบเนย โถก พวงกุญแจบ้าน โคมไฟไม้ไผ่ กระเป๋าผ้าดิบไผ่สาน กล้วย 3 ถดู น้ำพริกป่า ผ่าชี ดอกพิกุล และแยมกล้วย ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านมุงเหนือ ได้แก่ ข้าวหมากน้ำมะม่วงแม็ก เนื้ตูปค่างควา กล้วยเบรคแตกกบเลย ข้าวตากทอดหน้ามะม่วง แหนมพริกป่า พริกป่าคั่วแห้ง มันเบรคไม่อยู่ ไส้กรอกอีสานไรซ์เบอร์รี่ ไม้กวาดเพื่อสุขภาพ และดอกไม้สวรรค์พระประจำวันเกิด

ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านลำภาศ ได้แก่ มะม่วงอบแห้ง มะม่วงหยิกกวน น้ำมะม่วงเลมอนเนด แยมมะม่วงสด มะม่วงมันทุกเม็ด เค้กมะม่วงผสมเนื้อมะม่วง ลูกอมมะม่วงกวน สับปะรด ขนมห้วหิมะไส้มะม่วงกวน ขนมห้วพระจันทร์ไส้มะม่วงกวน และเข็มกลัดที่ระลึกบ้านลำภาศ ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านหัวเขา ได้แก่ ทอพื้มะม่วงกวน ทอพื้กล้วยกวน มะม่วงหยิกเคี้ยวเพลิน มะม่วงทอดรสลาบ มะม่วงทอดรสต้มยำ ข้าวเกรียบมะม่วง ส้มแผ่นทองหยิบ ซอสมะม่วงสารพัดจิ้ม ถู้งาไร่ไร่โลก ไม้กวาดทางมะพร้าวแพนซี และมะม่วงเคลือบช็อคโกแลต และผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านผารังหมี่ ที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวหอมสุใจ ผ้าทอมัดหมี่ไหมประดิษฐ์ ผ้า

ฝ้ายทอมือ ผ้าขาวม้าทอมือ แคมพูสมุนไพร สบู่สมุนไพร เสื่อกกลายดั้งเดิม มะม่วงกวน สมุดโน้ตปก
ผ้าขาวม้า ไม้กวาดทางมะพร้าว ไชริ่มะปราง ไวร่มะม่วง กระเป๋าค่า และปุ๋ยมูลไส้เดือน

3.5 เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จากการสำรวจภาคสนามในพื้นที่อำเภอเนินมะปรางได้มีชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวสำคัญจำนวน 5 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการ OTOP นวัตกรรม ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย สามารถนำข้อมูลมาเพื่อจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เช่น กิจกรรมท่องเที่ยว “หัวเขา...ผาทำพล 2 วัน 1 คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอยู่ที่บ้านหัวเขา ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง กิจกรรมท่องเที่ยว “นอนค้างบ้านเรา ไม่เหงาแน่นอน 2 วัน 1 คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอยู่ที่บ้านผาธงหมี่ กิจกรรมท่องเที่ยว “มาเที่ยวไทรย้อย น้อยกว่านี้ได้ 3 วัน 2 คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอยู่ที่บ้านผาธงหมี่ และกิจกรรมท่องเที่ยว “กอดเขา...กอดฉัน...กอดกันที่บ้านมุง 2 วัน 1 คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอยู่ที่บ้านมุงเหนือ เป็นต้น ซึ่งในแต่ละโปรแกรมท่องเที่ยวก็น่าจะมีกิจกรรมที่ครอบคลุมและเชื่อมโยงทั้ง 5 ชุมชน นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสทั้งความงามของธรรมชาติ วิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรม และได้ร่วมกิจกรรมการทำผลิตภัณฑ์ชุมชนร่วมกับชาวบ้าน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งพบว่า เดิมพื้นที่ของอำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า ห่างไกลจากผู้คน แต่จะมีเพียงผู้มีอาชีพนายพรานที่เข้ามาล่าสัตว์และหาของป่า ต่อมาเมื่อกลุ่มคนจากอำเภอนครไทย อำเภอด่านซ้าย และอำเภอหล่มสัก อพยพย้ายถิ่นฐานเดิมเข้ามาตั้งรกรากบริเวณบ้านชมพู บ้านมุง บ้านวังโพรง บ้านไทรย้อย จากนั้นก็ขยายขยายที่ทำกินไปที่บ้านวังยาง บ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก และบ้านเนินมะปราง ในที่สุด โดยตัวอำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ตั้งมาประมาณ 50 ปี สอดคล้องกับการศึกษาของกรมการพัฒนาชุมชน (2562) ที่ระบุว่า ชุมชนบ้านน้ำปาดและบริเวณใกล้เคียงย้ายมาจากนครไทยและเพชรบูรณ์ ที่นำวัฒนธรรมพื้นถิ่นติดตัวมาด้วย ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญก็สัมพันธ์กับวัฒนธรรมภูมิปัญญาของภาคอีสาน ในขณะที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยว นั้น ล้วนเป็นผลิตภัณฑ์ที่มาจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติได้อย่างเหมาะสม

สอดคล้องกับจิรณี สินุช (2543) ที่กล่าวว่าภูมิปัญญาเกิดจากการใช้ความรู้ของตนอย่างหลากหลาย ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพ และ กระบวนการทางสังคม เพื่อให้ชีวิตอยู่ได้ในสภาพที่เหมาะสมกับธรรมชาติ และการถ่ายทอด กระบวนการเหล่านี้มาจนหลายชั่วคน

2. การส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก มีแนวทางหรือขั้นตอนการส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่ การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ และการถ่ายทอดความรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ให้สมบูรณ์และเป็นระบบ การพัฒนาชุดความรู้ได้อาศัยข้อมูลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งมาจากประสบการณ์ของชาวบ้าน และ ความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง que แสดงให้เห็นว่าเป็นการมีความรู้ที่ลึกซึ้ง สอดคล้องกับแนวคิดของ Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995) ที่ระบุว่าความรู้มี 2 ประเภท คือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ และความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้ โดยผ่านวิธีต่าง ๆ

3. ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของอำเภอเนินมะปราง ทรัพยากรการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปราง ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอเนินมะปราง ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปราง และเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง ชุดความรู้ภูมิปัญญานี้เป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์ จากอดีตถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และไม่ขาดสายเป็นธรรมชาติของชาวบ้านที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์สืบทอดกันมาไม่ได้ขาด เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านเอง สอดคล้องกับการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2552) ที่ระบุว่าภูมิปัญญาเป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งทั้งในลักษณะที่เป็นนามธรรมคือปรัชญาแนวทางในการดำเนินชีวิต และในลักษณะที่เป็นรูปธรรมซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน ศิลปะ ดนตรี หัตถกรรม และสิ่งอื่นๆซึ่งในสังคมใดที่มีการดำรงอยู่มาช้านานย่อมจะต้องมีภูมิปัญญาด้วยกันทุกสังคม ส่วนเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง ซึ่งมีความหลากหลายของเส้นทางและกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยที่มาของชุดความรู้ได้มาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น สอดคล้องกับการศึกษาของสุจิตราภรณ์ จุสปาโล (2554) ที่พบว่าโปรแกรมการท่องเที่ยวสำเร็จรูปที่เหมาะสมกับ

ชุมชนบ้านบากันใหญ่ ตำบลเกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล เพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตความพอเพียงของชาวบ้าน ร่วมกิจกรรมรักษาสันติภาพสิ่งแวดล้อม เช่น เดินชมปะการัง สัมผัสสัตว์หลากหลายชนิด การเลี้ยงสาหร่ายพรรณนาง ปลุกหญ้าทะเลอาหารพะยูน ปล่อยพันธุ์ปูม้าไข่ สร้างบ้านปลาการ์ตูน ปลุกปะการังเขากวาง เป็นต้น และบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อเอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และสร้างรายได้จากอาชีพเสริมเรื่องการท่องเที่ยว และการนำแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วัฒนธรรม และผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน ยังสอดคล้องกับวัชรารณ จันทรขำ (2547) พบว่าชุมชนได้ร่วมกันจัดการท่องเที่ยวขึ้นโดยใช้ศักยภาพของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเป็นหลัก และกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

ผลจากการศึกษา สามารถสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์รูปแบบชุดความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ต้องอาศัยข้อมูลจากสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์รูปแบบชุดความรู้ โดยการพัฒนาชุดความรู้ และการจัดทำเอกสาร “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก”

2. องค์ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จะประกอบไปด้วยเนื้อหาสำคัญ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของอำเภอเนินมะปราง ทรัพยากรการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปราง ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอเนินมะปราง ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปราง และเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สำหรับหน่วยงานหรือการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งมีความจำเป็นที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องสนับสนุนและเป็นผู้ที่นำข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ไปใช้เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอเนินมะปรางอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ได้แก่ บ้านน้ำปาด หมู่ที่ 2 ตำบลชมพู บ้านมุงเหนือ หมู่ที่ 1 บ้านลำภาศ หมู่ที่ 4 บ้านหัวเขา หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านมุง และบ้านผารังหมี หมู่ที่ 3 ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก สามารถนำชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนร่วมกับแผนปฏิบัติการที่โครงการ OTOP นวัตกรรม ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ดำเนินการไว้แล้ว เพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคตต่อไป

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในท้องที่อำเภอเนินมะปรางอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม มีการกำหนดวิสัยทัศน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างชัดเจนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ควรร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพิษณุโลก เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาท่าพล การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพิษณุโลก เป็นต้น และมีการสร้างเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อร่วมมือกันในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อมารับใช้ชุมชนท้องถิ่น โดยการพัฒนา ส่งเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้จากสิ่งที่มีอยู่ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2562). *ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม บ้านน้ำปาด หมู่ที่ 2 ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก*. กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- จิรณี สินุทธ. (2543). *วิถีชีวิตและภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวสวนลองกอง*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม). บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ท้องที่นอกราชอาณาจักรที่เป็นเขตติดโรคติดต่ออันตราย กรณีโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโรคโควิด 19 (Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2563. (2563, 22 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 137. ตอนพิเศษ 93 ง, หน้า 16.
- ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580). (2561, 13 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 135. ตอนที่ 82 ก, หน้า 21.

- วัชรารณณ์ จันทรขำ. (2547). ศักยภาพของชุมชนไทลื้อในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาบ้านดอนมูล อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน. (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุจิตราภรณ์ จุสปาโล. (2554). การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล. (รายงานการวิจัย). สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560-2564. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2552). มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The knowledge-creating company*. Oxford, NY: Oxford University Press.

